

## ट्रकोमा Post-Validation Surveillance निर्देशिका २०७८

प्रस्तावना: स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले सन् २०१८ मा नेपालमा ट्रकोमा जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा नरहेको घोषणा गरिसकेको सन्दर्भमा ट्रकोमा निवारणको दिगोपन सुनिश्चित गर्न प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स (Post Validation Surveillance) लाई आवश्यक सहजिकरण गर्न बान्छनिय भएकोले,

जनस्वास्थ्य सेवा ऐन २०७५ को दफा ६४ वमोजिम स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय (मा.मन्त्रिस्तर)को निर्णय अनुसार यो निर्देशिका जारी गरेको छ

१. संक्षिप्तनाम र प्रारम्भ: (१) यस निर्देशिकाको नाम “ट्रकोमा **Post-Validation Surveillance** निर्देशिका, २०७८” रहेको छ।

(२) यो निर्देशिका स्वीकृत भएको मिति देखि लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा:-

(१) “ट्रकोमा” भन्नाले खस्रे रोग, Chlamydia Trachomatis नामक सुक्ष्म जिवाणुको संक्रमणले गर्दा लाग्ने आँखाको रोगसम्झनु पर्दछ।

(२) प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स (Post Validation Surveillance) भन्नाले ट्रकोमा सम्बन्धि तथ्याङ्कहरूको नियमित रूपमा संकलन गरी विश्लेषण तथा व्याख्या गर्ने र प्राप्त नतिजाका आधारमा सुधारका क्रियाकलाप गर्ने प्रक्रियाजसले रोग पुनः देखा परेको वानयाँ रोग देखा परेको संकेत गर्न, संलग्न भएका लक्षित स्थानवा जनसंख्याको पहिचान गर्न, आवश्यक सेवा प्रवाहको प्रभावकारी योजना तयार गर्न र साधन स्रोतका लागि नियमित बहस गर्ने प्रक्रिया सम्झनुपर्दछ।

(३) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई सम्झनुपर्दछ।

*[Handwritten Signature]*



**Table 1: जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा ट्रकोमाको निवारण गर्न आवश्यक प्राविधिक सुचकाङ्कहरू**

Trachomatous inflammation-Follicular (TF)	पहिलेका सबै प्रभावित जिल्लामा १ देखि ९ वर्ष उमेरका TF को कुल संक्रमण दर ५% भन्दाकम
Trachomatous Trichiasis (TT)	१५ वर्ष भन्दा माथीका वयस्कमा TT “स्वास्थ्य प्रणालीलाई थाहा नभएको” कुल संक्रमण दर ०.२% भन्दाकम
TT शल्यक्रिया सेवा (TT surgery services)	तोकिएका रणनीतिहरूको प्रयोग गरि इन्सिडेन्ट TT को पहिचान तथा व्यवस्थापन गर्न स्वास्थ्य प्रणाली सक्षम भएको र ती रणनीतिहरूको कार्यान्वयनका लागि उपयुक्त वित्तीय स्रोत र साधनभएको प्रमाण

नोट: TT “स्वास्थ्य प्रणालीलाई थाहा नभएकोमा शल्यक्रिया पछि पुनः TT भएको व्यक्ति, शल्यक्रियागर्न नमानेको TT को विरामी र शल्यक्रियाको सूचीमाभई शल्यक्रिया नभइसकेको तर शल्यक्रियाको लागि मिति लिइसकेको विरामी पर्दैनन्।

*Ram Bahadur*






(३) ट्रकोमा प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स: (१) ट्रकोमा प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स (Trachoma Post Validation Surveillance) : जनस्वास्थ्य व्यवहारहरूको योजना, कार्यान्वयन तथा मुल्यांकनका लागि आवश्यक स्वास्थ्य सम्बन्धि तथ्याङ्कहरूको नियमित रूपमा संकलन गरी विश्लेषण तथा व्याख्या गर्ने र प्राप्त नतिजाका आधारमा सुधारका क्रियाकलाप गर्ने प्रक्रियालाई सर्भिलेन्स भनिन्छ। यो रोगको रोकथाम र नियन्त्रणका उपायबारे जानकारी प्राप्त गर्न आवश्यक हुन्छ।

ट्रकोमा प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स प्रणालीमा जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा ट्रकोमाको निवारण भएको प्रमाणित भएपछि देखिएका सक्रिय ट्रकोमा तथा IT बिरामीहरूको सुचनाप्राप्त गर्न आवश्यक मानिस, प्रक्रिया, साधन र संरचना संलग्न हुन्छन् । प्रभावकारी ट्रकोमा प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स प्रणालीले कार्यक्रम व्यवस्थापकहरूलाई निम्न कार्य गर्न सहज बनाउँछ। रोग पुनः देखा परेको वानयाँ रोग देखा परेको संकेत गर्न, संलग्न भएका लक्षित स्थानवा जनसंख्याको पहिचान गर्न, आवश्यक सेवा प्रवाहको प्रभावकारी योजना तयार गर्न र साधन स्रोतका लागि नियमित बहस गर्न।

(२) नेपालमा ट्रकोमा प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्सको आवश्यकता : विश्व स्वास्थ्य संगठनलाई सन् २०१८ को सुरुवातमा नेपालमा जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा ट्रकोमाको निवारण भएको प्रमाणिकरणका लागि ज्ञापन पत्र बुझाइएको थियो। तदर्थ ज्ञापन पत्र समीक्षा समूहको मुल्याङ्कन पश्चात आफ्नो मापदण्ड संचालन प्रक्रिया (Standard Operating Procedure) का आधारमा सन् २०१८ को मे महिनामा विश्व स्वास्थ्य संगठनले नेपाललाई जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा ट्रकोमाको निवारण गर्ने दक्षिण पूर्वी एशियाको पहिलो राष्ट्रको रूपमा घोषणा गर्यो।

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय ट्रकोमा निवारणलाई दिगो बनाउन प्रतिबद्ध छ। नेपालले जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा ट्रकोमाको निवारण गर्न सफल भएतापनि कुनै रोगको निवारण भएको प्रमाणीत भएसँगै सो प्रमाणीकरण उल्टिन सक्ने कुरा बुझ्नु र

*Signature*  


सो रोग बृद्धि भएमा समयमै पहिचान गर्न सर्भिलेन्स पर्याप्त भएको सुनिश्चित गर्नु महत्वपूर्ण छ।

नेपालको स्वास्थ्य प्रणालीले निवारणलाई दिगो बनाउन आफ्नो प्रयासहरू जारी राख्नुपर्दछ र पुनः देखिएका ट्रकोमाका बिरामीहरूको पहिचान गर्न तयारी अवस्थामा रहनु पर्दछ। त्यसैले यस सफलता पछि नेपालमा ट्रकोमाका लागि प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स प्रणाली स्थापना गर्न आवश्यक छ।

ट्रकोमा प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स प्रणालीका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू यस प्रकार छन्:

लक्ष्य: नेपालमा ट्रकोमाको निवारणलाई दिगो बनाउने।

उद्देश्यहरू:

१. पुनः देखिएका बिरामीहरूको पहिचान गर्ने र उपयुक्तकार्य/प्रतिकार्यहरू सुनिश्चित गर्ने
  २. पुनः बिरामी देखिएमा, सोको प्रतिकार्यको लागि संसाधनलाई न्यायीक रूपमा खटाउन प्रमाणमा आधारित प्रक्रिया प्रदान गर्ने।
- (३) ट्रकोमाको प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स: दफा (४) को उपदफा(२) मा उल्लेखित उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न ट्रकोमाको प्रमाणीकरण पछिको सर्भिलेन्स यीदुई सर्भिलेन्स संयन्त्रको माध्यमबाट गरिनेछ।
- निष्क्रिय सर्भिलेन्स (Passive Surveillance)
  - सक्रिय सर्भिलेन्स (Active Surveillance)

### निष्क्रिय सर्भिलेन्स (Passive Surveillance)

निष्क्रिय सर्भिलेन्समा सरकारी तथा गैरसरकारी आँखा उपचार सेवा प्रदायकबाट स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (HMIS) मार्फत ट्रकोमाको तथ्याङ्क प्राप्त गरिनेछ। यसरी संकलन गरिएका तथ्याङ्कपुनः देखिएका बिरामीको बारेमा थाहापाउन राष्ट्रिय कार्यक्रमद्वारा प्रयोग गरिनेछ जसले गर्दा समयमै उपयुक्त कदमहरू चाल्न सकिनेछ।

नेपालमा ट्रकोमा लगायतका आँखा उपचार सेवाहरू सरकारी र निजी साझेदारीबाट प्रदान गरिएका छन्। यद्यपि स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा गैर सरकारी संस्थाहरूबाट प्रतिवेदन बुझाउने कुनै संयन्त्र उपलब्ध छैन। स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना शाखा, स्वास्थ्य सेवा विभागसँगको समन्वयबाट स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना

*[Handwritten signature]*



प्रणालीमा ट्रकोमाको तथ्याङ्कको रिपोर्टिङको सुरुवात गराइनेछ। आँखा उपचार सेवा प्रदान गर्ने सबै संस्थाहरूलाई स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा तथ्याङ्क भर्न पहुँच दिइनेछ।

ट्रकोमा सर्भिलेन्स/सर्वेक्षण क्लिनिकल निदानमा भर पर्दछ। गलत ग्रेडिडले गर्दा अनुपयुक्त निर्णयलाई निम्त्याउन सक्छ। तसर्थ, सबै तहका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई क्रमश तालिम प्रदान गर्दै ट्रकोमा बिरामीको पहिचान, व्यवस्थापन तथा रिपोर्ट गर्न सक्षम बनाइनेछ।



चित्र १: सक्रिय ट्रकोमाको स्क्रिनिङ-गर्दा आँखाको ढकनी जाँचगर्दै स्वास्थ्यकर्मी (फोटो:NNJS)

हालको HMIS को Morbidity Section मा ट्रकोमाको रिपोर्ट गर्ने एउटा मात्र ठाउँ (A71) छ जुनलाई संशोधन गरि निम्न तीन बुँदाहरू संलग्न गराइने छन्:

- १ देखि ९ वर्ष उमेरका Trachomatous inflammation-Follicular (TF) का बिरामीको संख्या
- १५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका trachomatous Trichiasis (TT) का बिरामीको संख्या

*M. M. M. M.*  
नेपाल सरकार  
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या विभाग  
राजधानी, काठमाडौं

- TT को व्यवस्थापन गरिएका १५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका व्यक्तिको संख्या ट्रकोमा सर्भिलेन्समा निम्न Case Definition हरु प्रयोग गरिनेछन्

Table 2: ट्रकोमा सर्भिलेन्समा प्रयोग हुने case definition हरु

ट्रकोमा भेरिएबलहरु	विधि	यसले के मापन गर्छ	परिभाषा
TF	WHO को सरल ट्रकोमा ग्रेडिड विधिप्रयोग गरि क्लिनिकलजाँच गर्ने	सक्रिय ट्रकोमाको क्लिनिकलजाँच	TF भन्नाले “आँखाको माथिल्लो ढक्कनको मध्य भागमा ५ वा सो भन्दा बढी कम्तिमा ०.५मि.मि का दानाहरु *(follicles) देखिएका अवस्थालाई बुझाउँछ” ।
TT	WHO को सरल ट्रकोमा ग्रेडिड विधिप्रयोग गरि क्लिनिकल जाँच गर्ने	ट्रकोमाको कारणले दृष्टविहिन हुन सक्ने सम्भावना	TT भन्नाले “आँखाको माथिल्लो ढक्कनको कम्तिमा एउटा परेलाले आँखाको सेतोभागवा बाहिरी नानीमा घोच्ने वाहालसालै आँखाको माथिल्लो ढक्कनको परेला आँखाको भित्र पट्टि फर्किएर निकालेको प्रमाण भएको अवस्थालाई बुझाउँछ” ।
TT Surgery Performed	शल्यक्रिया	TT उपचार गरिएका बिरामीको संख्या	TT उपचार गरिएका बिरामीको संख्या

\*follicles ०.५ देखि ३.० मि.व्यासको गोलो सुत्रिएका दानाहरु हुन्। यिनीहरु खरानी वा हल्कापहेलो रडका हन्छन् जसले गर्दा आँखाको ढक्कनको भित्रिभाग भन्दा फिक्का हुन्छन्। बाहिरी दानाहरु (सामान्य ट्रकोमा ग्रेडिड कार्डमा सामान्यत tarsal conjunctiva को चित्रमा देखाइएको घेरा भन्दाबाहिर भएको) र ०.५ मि.भन्दा साना

*Signature*















## अनुसूची-१

(दफा ४ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (HMIS) अन्तर्गत स्वास्थ्य संस्थाहरूले मासिक रूपले पठाउनु पर्ने ट्रकोमा प्रतिवेदन फारम

संख्या	पुरुष	महिला
१ देखि ९ वर्ष उमेरका <b>trachomatous inflammation-follicular (TF)</b> का बिरामीको संख्या		
१५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका <b>trachomatoustrichiasis (TT)</b> का बिरामीको संख्या		
TTको व्यवस्थापन गरिएका १५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका व्यक्तिको संख्या		

### ट्रकोमाका सूचकहरू

- TF का बिरामीको अनुपात (१ देखि ९ वर्ष उमेरका)
- स्वास्थ्य प्रणालीको जानकारीमा भएका बिरामीको अनुपात (१५वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका)
- स्वास्थ्य प्रणालीको जानकारीमा नभएका बिरामीको अनुपात (१५वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका)
- TT को शल्यक्रियाबाट व्यवस्थापन गरिएका व्यक्तिको संख्या (१५ वर्ष वा सो भन्दा बढी उमेरका)

*[Handwritten signature]*



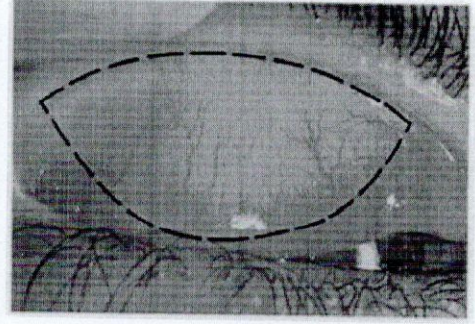
अनुसूची-२  
(दफा ३ सँग सम्बन्धित)

विश्व स्वास्थ्य संगठनको ट्रकोमा ग्रेडिङ कार्ड (WHO Trachoma Grading Card)

ट्रकोमा ग्रेडिङकार्ड

- प्रत्येक आँखालाई छुट्टाछुट्टै परिक्षण तथा जाँच गर्नुपर्दछ।
- Binocular loupes (x2.5) को प्रयोग र पर्याप्त उज्यालो (दिनको उज्यालो वा टर्च) हुनुपर्दछ।
- चिन्हहरू पहिचान गर्न प्रष्टरूपले देखिएको हुनुपर्दछ।

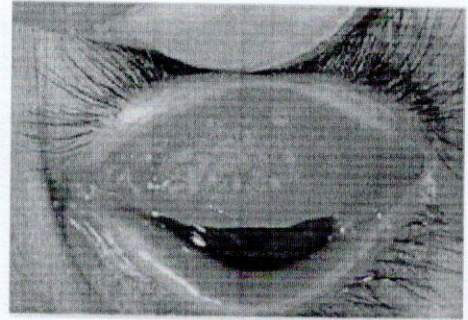
पहिला परेला फर्केको वाकालो नानीमाफूलो परेको थाहापाउन आँखाको ढक्कन र कालो नानी हेरिन्छ। त्यसपछि आँखाको ढक्कनलाई फर्काएर पछाडिको कुरकुरे भाग (tarsal conjunctival) को जाँच गरिन्छ।



सामान्य tarsal conjunctiva घेरा लगाएको भागले जाँच गर्नपर्ने ठाउँलाई देखाउँछ

सामान्य tarsal conjunctiva गुलाबी, सम्म परेको, पातलो र पारदर्शी हुन्छ। tarsal conjunctival को पूरै भागमा सामान्य तथा ठाडो धेरै रक्त नलिहरू हुन्छन्।

ट्रकोमाटस ईन्फ्लामेशन फलिक्युलर (Trachomatous Inflammation Follicular-TF) : आँखाको ढक्कनको भित्री तहमा मसिना सेतादानाहरू (follicles) देखिन्छन्।



Trachomatous Inflammation Follicular

Follicles आँखाको भित्री भाग भन्दा फिक्का रडका गोलो सुजन भएका दानाहरू हुन् जुन सेतो, खरानी वा पँहेलो रडका हुन्छन्। यिनीहरू कम्तिमा ०.५ देखि ३.० मि.मि। व्यासका हुनुपर्छ, अर्थात् तल चित्रमा देखाइएका थोपला जत्रालाई मान्नुपर्छ।



ट्रकोमाटस ईन्फ्लामेशन इन्टेन्स (Trachomatous Inflammation Intense-TI): आँखाको ढक्कनमा रोगले ज्यादै संक्रमण गराई रगत गाएका नसाहरू नदेखिने भए पछिको रोगको अवस्था हो।

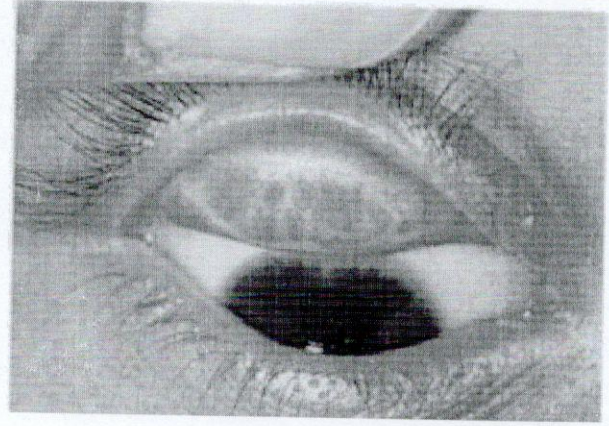


*[Handwritten signature]*



ट्रकोमाटस स्कारिड (Trachomatous Scarring - TS) : आँखाको ढक्कनको भित्रीतहमा दाग देखिन्छ।

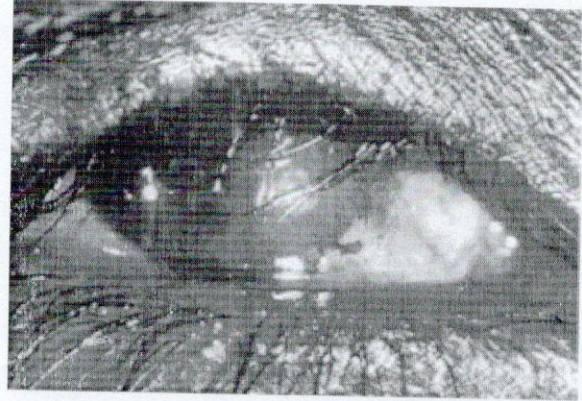
दागहरु आँखाको ढक्कन पल्टाएर हेर्दा सजिलै देखिने सेताधर्का वा रेशा जस्ता हुन्छन्। तिनिहरु चम्किलार र रेशादार देखिन्छन्। दागहरु धेरै फैलिएमा रगतका नशाहरु नदेखिन सक्छन्।



Trachomatous Scarring -TS

ट्रकोमाटस ट्रिकियासिस/उल्टो परेला (Trachomatous Trichiasis-TT): परेलाले आँखाको नानीलाई घोच्छ।

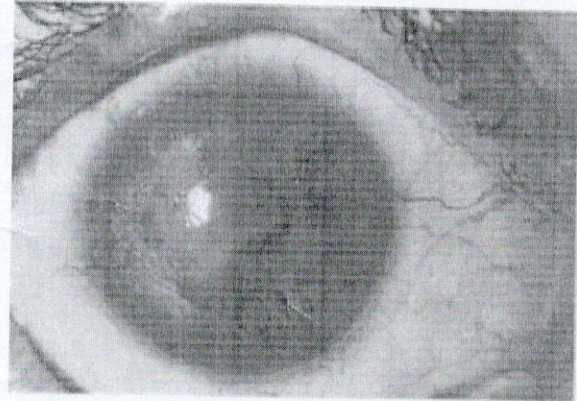
हालसालै आँखाभित्र परेलापिसेर निकालेको प्रमाण भएपनि उल्टो परेलाको रुपमा ग्रेडिड गर्ने।



Trachomatous Trichiasis (TT)

फुलो पर्ने (Corneal Opacity-CO) :- आँखाको नानी सफा देखिनु पर्ने ठाउँमा सजिलैसंग चिन्न सकिने सेतो दाग देखिन्छ।

दागले गर्दा आँखाको नानीको वरिपरि धमिलो देखिन्छ। त्यस्ता दागले गर्दा आँखाको हेर्ने शक्तिनाश हुन्छ (६/१८ वा ०.३ भिजन)। त्यसैले सम्भव भए सम्म आँखाको दृष्टि (Visualacuity) जाँच गर्नुपर्छ।



Corneal opacity (CO)

**TF : Topical उपचारगर्ने tetracycline 1%\_.**

**TI : Topical र systemic उपचारगर्ने।**

**TT : आँखाको ढक्कनको शल्यक्रियाको लागि प्रेषणगर्ने।**

*Dr. Arjun*

